

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Jild 3, Son 11

2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 11 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемурастов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳақимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Тошкент давлат юридик университети.

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги

педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодири Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Kucharov Jamshid Qulnazarovich

ROSSIYANING PAHTA YETISHTIRISH BORASIDAGI SINOV-TAJRIBALARI XUSUSIDA AYRIM MULOHAZALAR (TURKISTON TO'PLAMI MATERIALLARI ASOSIDA) 11-14

Taʼbaev Amirbek Ashirbaevich

Б.Х.КАРМИШЕВА АСАРЛАРИДА “ИЛК ҚАБИЛАЛАР”ГА ОИД ЭТНОНИМЛАР МАСАЛАСИ 15-23

Ҳамаев Нодирбек Мўминович

ТУРКИСТОНДА ИСТИҚЛОЛ УЧУН КУРАШНИНГ РИВОЖЛАНИБ БОРИШИ ВА УНИНГ МАТБУОТДА ЁРИТИЛИШИ (1920-1924) 24-32

Tilavova Shahnoza Salohitdinovna

XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARIDA BUXORO AMIRLIGIDA JADIDLARNING FAOLIYATI 33-36

Қозоқов Тоҳиржон Қодиралиевич

НАМАНГАНДА ҚОЗИЛАР ВА СУДЛАР ТАРИХИ 37-42

Артикбаев Ойбек Салимахамаатович

ЎЗБЕК-ҚОЗОҚ ЭТНОМАДАНИЙ АЛОҚАЛАРИНИНГ ОИЛАВИЙ УРФ-ОДАТ ВА МАРОСИМЛАРДА НАМОЁН БЎЛИШИ (XX АСР ТОШКЕНТ ВОҲАСИ МИСОЛИДА) 43-56

Atavullayeva Shaxlo Musoyevna

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI BIRINCHI KONSTITUTSIYASINING YARATILISH TARIXI ... 57-62

8.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Қўчқаров Файзулло Абдужабборович

ХОРИЖИЙ ИНВЕСТИЦИЯЛАР – АГРАР СОҲАНИ ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ 63-70

Shao Junling

ANALYSIS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UZBEKISTAN'S REGIONAL ECONOMY .. 71-76

Ashirov Nurmurod Qulmatovich

RAQAMLI TECHNOLOGIYALARDAN KENG KO'LAMDA FOYDALANISHDA BANK TIZIMINI IMKONIYATLARINI OSHIRISH YO'LLARI 77-82

Togayev Salim Sobirovich

BANK XIZMATLARIGA BO'LGAN ISHONCHNI OSHIRISH YOHUD MIJOZNI JALB QILISHNING SAMARALI YO'LLARI 83-89

Саттаров Ғанижон Озодович

МИНТАҚА РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА ЭКСПОРТ САЛОҲИЯТИДАН ФОЙДАЛАНИШ ОМИЛЛАРИ 90-96

<i>Yakubova Samira</i> LEVERAGING PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIPS: STRATEGIES FOR OPTIMAL INVESTMENT FINANCING	97-102
<i>Abdualiyev Hamidulla Toxirjonovich</i> OLIY TA'LIM MUASSASASINING INNOVATSIYALARNI BOSHQARISH TIZIMIDAGI LOYIHALARNI BOSHQARISH OFISI	103-109
<i>Egamberdiyeva Salima Rayimovna</i> XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA QISHLOQ XO'JALIGIDA AKTIVLAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH	110-118
<i>Xolmamatov Diyor Haqberdievich</i> SANOAT KORXONALARINING BOZORDAGI MAVQEINI BAHOLASHDA SPACE TAHLIL USULIDAN FOYDALANISH	119-127
<i>Gafurova Dilshoda</i> INNOVATIVE MANAGEMENT IN HIGHER EDUCATION: ASSESSING STRATEGIES AND IMPACTS	128-132
<i>Xomidov Abdugaffor Axmadjonovich</i> TA'LIM SOHASIDA LOYIHALARNI BOSHQARISH	133-139
<i>Raxmonov Mirvoxid Rajabovich</i> NAVOIY VILOYATI ASOSIY KAPITALIGA INVESTITSIYALAR TUZILISHI VA DINAMIKASI TAHLILI	140-149
<i>Boyjigitov Sanjarbek Komiljon o'g'li</i> DON VA DONNI QAYTA ISHLASH KORXONALARIDA MARKETING XIZMATI SAMARADORLIGINI BAHOLASHDA SNW TAHLIL USULINING O'RNI VA UNI QO'LLASH XUSUSIYATLARI	150-159
<i>Aziza Umarova</i> AKSIYALARNI BIRLAMCHI OMMAVIY JOYLASHTIRISH (IPO) AMALIYOTI ORQALI MOLIYAVIY RESURSLARNI SHAKLLANTIRISHNING HORIJ TAJRIBASI	160-167
<i>Абдуллаев Бунёд Ўткирович</i> СУРХОНДАРЁ ВИЛОЯТИДА ЭКОЛОГИК ТУРИЗМНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ	168-178
<i>Matjonov Bekjon Ravshonbekovich</i> SOME CHARACTERISTICS OF ENSURING FOOD SAFETY IN UZBEKISTAN	179-185
<i>Алиматова Наргис Абдухалиловна</i> КАМБАҒАЛЛИКНИ ҚИСҚАРТИРИШ-РАҚОБАТБАРДОШЛИК ОМИЛИ.....	186-197

09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

<i>Kobulniyazova Gulchexra Toshpulatovna</i> F. NITSSHE "HAYOT FALSAFASI" KONSEPSIYASI IJTIMOY RIVOJLANISHNING IRRATSIONAL ASOSI	198-204
<i>Qaxorov Pulotjon Xursanmurodovich</i> INSON MOHIYATI, UNING BIOLOGIK VA IJTIMOY TABIATI	205-211
<i>Турсунов Лочин Эркинович, Хакимова Дилноза Юсуфхоновна</i> РАЗВИТИЕ ПРАВОВОГО СОЗНАНИЯ У ЖЕНЩИН В УЗБЕКИСТАНЕ	212-218
<i>Urinboyev Dilmurod Tura o'g'li</i> HUQUQIY FAOLLIK VA HUQUQIY MADANIYATNI RIVOJLANTIRISH MUOMMOLARI.....	219-225
<i>Яздонов Зикирилло Шукуруллоевич</i> АЛ-ҲАКИМ АТ-ТЕРМИЗИЙНИНГ СЎФИЁНА ҚАРАШЛАРИ ВА МАЛОМАТИЙЛИККА МУНОСАБАТИ	226-231
<i>Nabiyev Maxsud Abdumannonovich</i> IQTISODIY MADANIYATNING MAZMUNIVAMOHIYATI	232-238
<i>Haydaraliyev Shuhratjon</i> MARKAZIY OSIYODA MILLATLARARO MUNOSABATLARNING MILLIY VA MINTAQAVIY XUSUSIYATLARI	239-243
<i>Хамраев Сардорбек Шарафутдинович</i> ЭКОТУРИЗМ ЖАРАЁНЛАРИНИ РИВОЖЛАНИШИНИНГ ТАРИХИЙ ЭВОЛЮЦИЯСИ..	244-250
<i>Xashimov Sheraxon Jo'raxonovich</i> O'ZBEKISTONNING XALQARO IMIDJINI YUKSALTIRISHDA MILLIY TURIZMDAGI EKOLOGIK TURIZMNING TUTGAN O'RNI	251-260
<i>Хатамова Рашида Закиржановна</i> ПАТРИОТИЗМ КАК ЭЛЕМЕНТ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ	261-266
<i>Патиев Холдор Икромович</i> ЖАДИДЧИЛИК ҚАРАШЛАРИ НЕГИЗИДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИНИНГ ВУЖУДГА КЕЛИШИ ВА ЖАМИЯТДА РИВОЖЛАНИШИ	267-275
<i>Ismoilova Hayitxon Maxammadjonovna</i> FARG'ONA VODIYSIDA OILA URF-ODATLARI VA QADRIYATLARINING TRANSFORMATSIYASI VA UNING IJTIMOY JARAYONLARIDA NAMOYON BO'LISH XUSUSIYATLARI	276-280
<i>Raximova Rayxon Abdurasulovna</i> GLOBALLASHUV VA OILA AXLOQIY MADANIYATINING O'ZARO ALOQADORLIGI	281-287
<i>Raxmankulov Farhod Raximkulovich</i> MULKDORLAR QATLAMIDA IJTIMOY MAS'ULIYAT TUYG'USINI SHAKLLANTIRISH MASALALARI	288-292
<i>Shirinov Anvar Qanoatovich</i> MARKAZIY OSIYODA INSON TARAQQIYOTINING DOLZARB MASALALARI	293-299

Xandamova Marifat Akramovna
 “OSOR AL-BOQIYA” – ABU RAYHON BERUNIY ILMIY IJODINING DURDONASI..... 300-304

Teshaboev Muhiddin Marifovich
 IJTIMOY DAVLATDA IJTIMOY ADOLATNI TA’MINLASH VA IJTIMOY INSTITUTLARNING
 MAQSADI 305-311

Karimov Rahmat Rahmonovich, Bekbayev Rauf Rustamovich
 MADANIY ANTROPOLOGIYA FANINING PREDMETI VA IJTIMOY-GUMANITAR FANLAR
 TIZIMIDAGI O’RNI 312-320

Talapov Baxriddin Alijanovich
 DEMOKRATIYA VA SHARQONA BOSHQARISHNING ETNODIFFERENSIAL
 XUSUSIYATLARI 321-326

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Ayuzmuratova Nurjamal Dastembayeva
 КАРАКАЛПАКСКИЕ ЖЕНСКИЕ ЛИЧНЫЕ ИМЕНА..... 327-332

Olga Filippova
 ADDING REDUNDANCY FUNCTIONS TO CLUSTERED IMPLEMENTATION 333-345

Egamnazarova Zaynab Xolmurod qizi
 INGLIZ TILIDAGI RIELTORLIK FAOLIYATIGA OID TERMINLARNING O’ZBEK TILI O’ZLASHISH
 MASALALARI 346-351

Narzieva Gulnoza Akbarovna
 LEKSIK BIRLIKLARDA MILLIY – MADANIY KOD IFODASI 352-357

Qodirova Mukaddas Tog’ayevna, Ibragimova So’g’diyona Ikrom qizi
 INGLIZ-O’ZBEK TILLARIDA VERBAL VA NOVERBAL MULOQOT TABULARINING
 QO’LLANILISHI 358-362

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР

Tўраев Сардор Абдихаким ўғли
 ИНТЕРНЕТ ТАРМОҒИДАН ФОЙДАЛАНИБ СОДИР ЭТИЛАДИГАН ЖИНОЯТЛАРНИНГ
 ОЛДИНИ ОЛИШНИНГ УМУМИЙ ЧОРАЛАРИ 363-371

Атаев Шокир Куранбаевич
 ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИНИ МАЪМУРИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ
 АСОСЛАРИНИ ЯНАДА ЛИБЕРАЛЛАШТИРИШ 372-377

Юсупов Илхомжон Ибодиллаевич
 ҲУҚУҚИЙ АНИҚЛИК ПРИНЦИПИНИНГ АЙРИМ НАЗАРИЙ - ҲУҚУҚИЙ ЖИҲАТЛАРИ
 ХУСУСИДА 378-385

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Adizova Nigora Baxtiyorovna
 MUAMMOLI TA’LIM ASOSIDA BOSHLANG’ICH SINIF O’QUVCHILARINING DIVERGENT
 TAFAKKURINI TARBIYALASH VA RIVOJLANTIRISH 386-390

<i>Tkacheva Anastasiya Aleksandrovna</i> O'ZBEKISTON OLIY O'QUV YURLARI TALABALARINING IJTIMOYIY-MADANIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH UCHUN ISPAN TILINI O'QITISHDA VIRTUAL REALLIKDAN FOYDALANISH	391-400
<i>Uralova Muxabbat Sanjar qizi</i> BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHISINING IJODIY-METODIK FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH.....	401-406
<i>Kenjabaev Jahongir Abdisalimovich</i> METHODOLOGY FOR TEACHING ENGLISH BASED ON INTERNET RESOURCES	407-411
<i>Abdusamatov Alisher Sobirovich</i> TA'LIMNI LOYIHALASHTIRISH JARAYONIGA SEMIOTIK YONDASHUV	412-417
<i>Ibragimova Ehtiyotxon Ismailovna, Sobirova Nargiza Numonjonovna</i> TA'LIMDA NOVERBAL VOSITALARNING O'RNI	418-422
<i>Babayeva Maxfuza Abduvaitovna</i> TA'LIMDA FANLARARO BOG'LANISHNING AHAMIYATI	423-429
<i>Nazarova Zarrina Allaberdiyevna</i> MAKTAB O'QITUVCHILARINING KREATIV SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH USULLARI.....	430-435
<i>Jumayeva Gulnora Tursunpulatovna</i> O'QITUVCHILARINING KASBIY MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHNING SHART- SHAROITLARI	436-442
<i>Умаров Азиз Авазович</i> ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АУДИОВИЗУАЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА	443-447
<i>Ahmadjonova Odina Anvarjon qizi</i> INGLIZ TILI DARSLARIDA O'QUVCHILARNING KOMMUNIKATIV NUTQIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI(STEAM TA'LIM TEXNOLOGIYASI MISOLIDA).....	448-453
<i>Otamurodova Shamsu Qamar Otamurodovna</i> DIVERSIFIKATSIYA TAMOYILI ASOSIDA TALABALARNING KREATIVLIGINI YUZAGA CHIQRISH METODIKASI	454-461
<i>Komilov Nodirbek Bokijonovich</i> THE IMPORTANCE OF THE HISTORY OF MEDICINE IN INCREASING THE EXCLUSIVE COMPETENCE OF FOREIGN STUDENTS	462-466
<i>Sapieva Nargiza Mamayusufovna</i> IQTIDORLI O'QUVCHILARNING KREATIV FIKRLASH KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNI IJTIMOIY-PEDAGOGIK QO'LLAB-QUVVATLASH	467-478
<i>Norqobilova Rayxona Davlatovna</i> XORIJIY FANLARDAN BOLALARNING MAKTABGA TAYYORGARLIGINING DIAGNOSTIKASI	479-484

<i>Mamatkodirov Maxammadali Mamatisakovich</i> SINFDAN TASHQARI MASHG'ULOTLAR UCHUN RAQAMLI VOSITALAR VA PLATFORMALARNI HAMDA O'QITISH USULLARINI TANLASH	485-492
<i>Irgasheva Umida Raimjanovna</i> TALABALAR KASBIY NUTQ KOMPETENTSIYASINI STEAM TEXNOLOGIYASI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH	493-498
<i>Turayeva Lolaxon Yuldashevna</i> ERKIN MEXANIK TEBRANISHLARNI MAPLE DASTURIY VOSITASI YORDAMIDA O'RGANISH VA NAMOYISH ETISH	499-505
<i>Kushakova Gulnora Egamkulovna</i> TALABA YOSHLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHNING PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI	506-510
<i>Kenjabayeva Dilafruz Abdisalimovna</i> OLIY O'QUV YURTI SHAROITIDA ZAMONAVIY O'QITUVCHINI TAYYORLASHNING DEONTOLOGIK KOMPONENTI	511-518
<i>Xasanova Gulnoza Raxatjanovna</i> KREDIT-MODULLI TA'LIM TIZIMI JARAYONIDA OLIY TA'LIM MUASSASALARI TALABALARINING MUSTAQIL ISHLARINI TASHKIL ETISH MUAMMOLARI	519-525

09.00.00- Фалсафа фанлари

Shirinov Anvar Qanoatovich

Buxoro Davlat Universiteti “Yuridik, ijtimoiy-siyosiy
fanlar” kafedراسи dotsenti, falsafa fanlari bo’yicha
falsafa doktori (PhD)

MARKAZIY OSIYODA INSON TARAQQIYOTINING DOLZARB MASALALARI

Annotatsiya. Mazkur maqolada Markaziy Osiyoda inson kamolotining dolzarb masalalari ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy masalalari kontent tahlil misolida ko’rib chiqilgan. Inson taraqqiyotining ko’rsatkichlari falsafiy-sotsiometrik tahlil qilingan.

Kalit so’zlar: yunon mutafakkirlari, inson taraqqiyoti, inson kapitali, inson taraqqiyoti indeksi, iqtisodiy erkinliklar indeksi, ijtimoiy ehtiyojlar, barqaror inson taraqqiyoti

---

Shirinov Anvar Qanoatovich

Associate professor of the department of “Law, socio-political sciences”
of the Bukhara state university, PhD in philosophy

CURRENT ISSUES IN HUMAN DEVELOPMENT IN CENTRAL ASIA

Abstract. The following article examines the current issues of human maturation in Central Asia on the example of content analysis of socio-economic, political issues. Indicators of human development have been analyzed philosophically-sociometrically.

Keywords: Greek thinkers, human development, human capital, human development index, economic freedom index, social needs, sustainable human development

---

Ширинов Анвар Каноатович

Доцент кафедры “Юридических, социально-политических наук”
Бухарского государственного университета,
доктор философии по философским наукам (PhD)

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Аннотация. В данной статье рассматриваются актуальные вопросы взросления человека в Центральной Азии на примере контент-анализа социально-экономических, политических вопросов. Показатели человеческого развития были проанализированы философско-социометрически.

Ключевые слова: греческие мыслители, человеческое развитие, человеческий капитал, индекс человеческого развития, индекс экономической свободы, социальные потребности, устойчивое человеческое развитие

Kirish. Hozirgi kunda inson, inson taraqqiyoti, inson kapitali va inson taraqqiyoti konsepsiyasi ijtimoiy falsafa tadqiq etadigan dolzarb mavzulardan biridir. Mazkur tushunchalarni aniqlab olsak. Falsafa qomusiy lug'atida inson tushunchasiga "har qanday falsafiy ta'limotning asosini tashkil etuvchi fundamental falsafiy kategoriya. Inson o'z turmushi uchun zarur bo'lgan moddiy va ma'naviy boyliklarni ishlab chiqarish malakasiga egadir. Mehnat tufayli inson o'zi yashayotgan tabiiy muhitni o'zgartiradi, moddiy va ma'naviy boyliklar yaratadi, o'z-o'zini o'zgartiradi" deb ta'rif berilgan [1]. Inson ijtimoiy sifatlarga ega bo'lgan kategoriyadir. Inson falsafasi insonni jismoniy, antropologik, biologik va ijtimoiy jihatlarida o'rganadi. Falsafada inson taraqqiyotiga kishilarning erkinliklari va imkoniyatlarini kengaytirish va ularning farovonligini oshirish deb ta'rif keltiriladi. Inson taraqqiyoti bu oddiy kishilarning kim bo'lishlari, nima qilishlari va qanday yashay olishlarida haqiqiy erkinlikdir. Inson taraqqiyoti tushunchasining rivojlanishi miloddan avvalgi davrlarga borib taqaladi. Yunon olimlari Suqrot, Aflotun, va Arastu davridan boshlab inson omiliga e'tibor berila boshlangan. Arastu davrida polislarda yashovchi kishilarning hayot tarzi o'rganilgan. Faylasuf eng oliy ne'mat sifatida baxtni e'tirof etib, davlatni kishilarning muhofazasi, salomatligi, madaniy huquqlarini ta'minlovchi tashkilot deb ataydi [2].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Inson taraqqiyoti zamonaviy tushuncha bo'lganligi uchun bu mavzudagi tadqiqotlarni quyidagicha o'rganish maqsadga muvofiqdir: Xorijiy olimlar farovonlik masalasini, inson taraqqiyoti, kapitali, barqaror rivojlanish tendensiyalarini tahlil etishda, M. Haq inson taraqqiyoti konsepsiyasini talqinini, A. Sen inson taraqqiyoti konsepsiyasining fundamental nazariyasini, K. Matikeyeva inson taraqqiyotini ta'minlashda nodavlat notijorat tashkilotlarni, N.Jdanova inson taraqqiyoti gender muammosini, D.I. Zakirova inson salohiyatini tadqiq etgan, J.R. Pauers inson taraqqiyotida "yashil iqtisodiyot"ni, J.Tilak inson kapitalining rivojlanishida ta'lim tizimini, S.Mexrotra inson kapitalidagi to'siqlarni, S.Peyruz taraqqiyot dilemmalarini, X.Seilo inson farovonligida tenglik, ijtimoiy muhofazani, E.A. Stanton inson kapitali va tenglik rolini ko'rib chiqqanlar. Inson taraqqiyoti, inson kapitali ko'rsatkichlari, barqaror rivojlanish borasida A.A.Sagradov inson farovonligi va uning istiqbollari, A.A. Razumov kam ta'minlangan aholi qatlamlari muammolarini, iqtisodiy inqirozlar davrida inson taraqqiyotini, G.S. Roshin demografik siyosat, munosib mehnat sharoitlarini, A.V. Klimenko ijtimoiy soha va inson taraqqiyoti omillarini, sog'liqni saqlashning muayyan jihatlarini tahlil etganlar. S.Olimova migratsiya, yoshlar masalalari va mintaqaviy tafovutlarni, S. Pirmuhammedov ijtimoiy-iqtisodiy muammolar, inson omili ko'rsatkichlarini, M. Inoyatov, M. Norqobilov, M.Isroilov, F.Qosimov, A.Tojaliyev, B.Turdiyev, A.Salimov kabilar tomonidan inson taraqqiyoti va barqaror rivojlanish masalalari tadqiq etilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Maqolada inson taraqqiyoti haqidagi ta'limotlar va uning mohiyatini yoritib berishda sintez, kompleks yondashuv, tizimli yondashuv, kontent analiz, qiyosiy tahlil, dialektik, usullaridan foydalanildi.

Tahlil va natijalar. Sharq Uyg'onish davrida Markaziy Osiyoning yetuk mutafakkirlari Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino asarlarining asosiy markazida mavzusi inson muammolari bo'lgan. Forobiy "Fozil odamlar shahri" asarida inson falsafasi keng tadqiq qilgan. Alisher Navoiy, Husayn Boyqaro davrida inson taraqqiyoti masalalari o'rganilgan. Bunda Navoiy vazir sifatida, Boyqaro esa, amir bo'lib Xurosondagi aholining manfaatlari yo'lida xizmat qilishgan. Aholini himoyalovchi, uning farovon hayotini ta'minlovchi hamda odil hukm qalqoni bo'lib turuvchi kuchli, adolatli hukmdor doimo qadrlangan. Xususan, A. Navoiyning "Xamsa" siga

kiruvchi “Favoyid ul kibar” asarida odil podshoh va fozil fuqarolarning munosabatlari falsafiy tahlil etilgan.

*Muruvvat barcha bermakdur, yemak yo‘q,
Futuvvat barcha qilmakdur, demak yo‘q [3].*

Buning vorisiylik tamoyilini Prezidentimiz Sh. Mirziyoyev tashabbusi bilan 2020 yil 20 aprelda xalqimizning tarixiy qadriyatlarini, mehr-saxovat va himmat kabi yuksak fazilatlarini inobatga olgan “Saxovat va ko‘mak” umumxalq harakati faoliyati yo‘lga qo‘yilganligi misolida ko‘rishimiz mumkin.

Ma‘rifatparvarlar davriga kelib inson, uning xavfsizligi muammolari falsafiy jihatdan tadqiq etilib, fransuz olimi J.J. Russo, xalqning baxt-saodati va farovonligi masalalarini o‘rgangan [4]. Nemis mutafakkiri I. Kant insonning taraqqiy etishini belgilab beruvchi muassasalar qatorida ta‘lim, fan va madaniyat sohalarining ahamiyati borligini va unda doimo bunyodkor ibtido ustun ekanligini qayd etadi [5].

Nemis faylasufi O. Shpengler inson va zamonaviy texnologiyalarning munosabatlari inson manfaatlarini ta‘minlashga qaratilganligini falsafiy tadqiq etishgan [6].

O‘zbek olimi Q. Nazarov insonning tabiat va jamiyatdagi o‘rni, insonning fazilatlarini, shaxsiy xususiyatlari, inson qadri, uning ehtiyojlari va qiziqishlarining ijtimoiy jarayonlaridagi o‘rnini, atrof-muhit masalalarining inson taraqqiyotidagi ahamiyatini tadqiq etgan [7]. J.Tulenov har bir inson jamiyatdagi boshqa odamlar bilan birga umumiy manfaatlarga egadir va ayni zamonda uning o‘zi shaxsiy, faqat o‘zigagina xos bo‘lgan talab-istaklari, qiziqishlari ham bo‘ladi. Insonning qiziqishlari, shaxsiy manfaatlarini e‘tiborga olmasdan, ularni amalga oshirish chora-tadbirlarini ko‘rmasdan turib odamlarning kuch-qudrati va imkoniyatlaridan unumli oqilona foydalanib bo‘lmaydi deb ta‘kidlaydi [8].

N.Shermuhammedova inson individi nafaqat ijtimoiy, balki biologik mavjudot sifatida ham o‘ziga xos xususiyat kasb etishini, insonning kamoli jamiyatda va faqat jamiyatda yuz berishini qayd etadi. Olima insonning kamol topish jarayonida doim ham subyekt, ham obyekt hisoblanishi, bu shaxsning o‘z imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarish va hayot mazmunini izlashi bilan bog‘liq bo‘lgan yana muhim bir falsafiy muammo yuzaga kelishini belgilaydi, deb ta‘kidlaydi [9].

XX asrga kelib inson taraqqiyoti konsepsiya sifatida paydo bo‘ldi. U o‘z ichiga quyidagi bosqichlarni qamrab olgan: Birinchi bosqichda 1980-1989 yillarda inson taraqqiyoti konsepsiyasining nazariy asoslari shakllandi. Bu davrda inson taraqqiyoti omili A. Sen, M. Haq, A. Marshall, A. Smit, T. Shultz, G. Bekker, E. Denison, L. Turou, Ya. Tinbergen, J. Forrester, U. Kirdar, K. Griffin, J. Nayt va S. Fukuda-Parr kabi olimlarning tadqiqot obyektiga aylangan. Inson taraqqiyoti bo‘yicha ta‘limotlar bu davrda shakllanib, bular falsafiy mohiyatiga ko‘ra funksional va institutsional-reformistik ta‘limotlardir. A. Sen, A. Marshal, M. Haq va J. Nayt inson omilining funksional ta‘limoti izdoshlaridir. G. Bekker, T. Shultz, J. Forrester inson taraqqiyotida institutsional-reformistik ta‘limotning namoyandalari hisoblanishadi. Mazkur yo‘nalish tarafdorlari inson taraqqiyotiga erishish jamiyat institutlarini isloh etish orqali amalga oshiriladi deb hisoblashadi. Funksional ta‘limot tarafdorlari inson atrofidagi ijtimoiy va iqtisodiy muhitni yaxshilash orqali inson taraqqiyotini ta‘minlash mumkin deb hisoblashadi.

Inson taraqqiyoti konsepsiyasi strategiyalarining falsafiy asosida inson taraqqiyotning obyektini deb bilinadi. Bu tushuncha kishilarning o‘z salohiyatlarini amalga oshirishlari uchun ularning imkoniyatlarini kengaytirish, ularni o‘z taraqqiyotlari yo‘lida faol ishtirok

etishlarining ta'minlanishini o'z ichiga oladi. Inson taraqqiyoti malaka, bilim va ijodkorlikni rivojlantirishni qamrab oladi. Inson taraqqiyoti tovarlarga yoki ma'lum bir ishlab chiqarishga asoslangan strategiya bo'lmay, balki insonlarni diqqat markazida tutgan strategiyadir. Inson taraqqiyoti iqtisodiy, ijtimoiy, ekologik va madaniy sohalarda namoyon bo'ladi. Ushbu konsepsiya inson taraqqiyotining ikki jihatini asoslab beradi: Birinchidan, sog'liqni saqlash va ta'lim sohasidagi imkoniyatlarni batafsil o'rganadi; Ikkinchidan, bu imkoniyatlarni ijtimoiy-siyosiy va madaniy sohalarda, ishda, dam olishda qo'llashni nazarda tutadi.

Inson taraqqiyoti konsepsiyasi ijtimoiy-siyosiy nazariya sifatida Sharq va G'arb olimlari talqinida turlicha falsafiy tadqiq etilgan. Bulardan biri turli savollarni keltirib chiqargan T. Shultsning "inson kapitali" tushunchasidir. U 1960-1961 yillarda "Ta'lim kapitalining shakllanishi" va "Inson kapitaliga investitsiyalar" nomli maqolalarni nashr qildirdi. Bunda "inson kapitali" omilining ajratilishi ta'lim, fan va sog'liqni saqlashning iqtisodiy ahamiyatini ochib bergan. Inson kapitali – bu ishlab chiqarishning vositasi va uzoq muddatga mo'ljallangan predmet kabi ikki vazifani bajaruvchi insondagi bilim va malakalarning majmui sifatida ta'kidlangan. Inson kapitali nazariyasining L. Turou tomonidan tanqid qilinishi inson kapitali ta'limoti tarafdorlarini mukammal strategiyalarni ishlab chiqishga undab, inson resurslariga ko'maklashish yo'nalishini vujudga keltirgan. L. Turou va M. Boniman inson kapitali asosida zamonaviy ishchining ishlab chiqarish qobiliyatlari, davlat, tashkilot, insonning mazkur qobiliyatlarini shakllantirish va takomillashtirishga bo'lgan xarajatlarini falsafiy jihatdan tahlil etishgan.

Inson kapitali obyektiga odatda umumiy va maxsus ta'lim tavsifidagi bilimlar, ko'nikmalar va jamg'armalar tajribasi kiritiladi. O'zbekistonlik olim Murtazinaning fikricha, inson kapitali har bir kishida bo'lishi mumkin va foydalanilishi mumkin bo'lgan malaka, ko'nikma va qobiliyatlar zaxirasidir.

Inson taraqqiyotining salohiyati konsepsiyasiga ko'ra davlat iste'mol, imkoniyatlar, ta'lim sohasidagi tenglikni ta'minlaydi va sog'liqni saqlash sohasidagi kerakli minimumni qanoatlantiradi. Shaxsning xavfsizligini kafolatlab, siyosiy va fuqarolik huquqlarni, shuningdek iqtisodiy tizimning o'sishi va samarali ish yuritishiga sharoit yaratadi.

Amerikalik olim G. Bekker inson kapitaliga qilingan investitsiyalarga o'rta va kasb-hunar ta'limiga qilingan xarajatlar, sog'liqni saqlash, axborot qidirish, ishni almashtirish, bolalar tarbiyasi va insonning ishlab chiqarish kuchlari rivojiga olib keluvchi boshqa xarajatlarni kiritadi. Bu omilning ajratilishi ta'lim va sog'liqni saqlashning ahamiyatini yanada oshiradi. A. Marshal insonni "boylikning asosiy vositasi" deb ataydi. Iqtisodiy o'sish va inson kapitali nazariyasida esa, inson ishlab chiqarishning omili deb e'tirof etiladi.

G'arb olimlari bu muammoni falsafiy o'rganishga harakat qilishayotgan bo'lsalar-da, bunda individual tafakkur tarzi hukmron. Sharqda insonning yashab turgan muhitidagi ijtimoiy mavqeyi, mahallaning inson taraqqiyotidagi o'rniga alohida e'tibor qaratiladi. Boshqa iqtisodiy nazariyalardan farqli ravishda, inson taraqqiyoti konsepsiyasida insonlar taraqqiyotning maqsadi va vositasi sifatida falsafiy baho beriladi. Farovonlik konsepsiyasi va asosiy ehtiyojlar konsepsiyasida esa insonlar moddiy ne'matlarni qabul qiluvchilar sifatida ta'riflanadi.

Hind olimi S. Mexrotraning fikricha, inson taraqqiyoti bo'yicha hisobotlar inson taraqqiyotining bir necha indekslarini o'z ichiga oladi. Inson taraqqiyoti indeksi o'z ichiga uzoq umr ko'rish, bilim va daromadlarni (umr ko'rish uzoqligi, katta yoshdagi kishilarning

savodxonligi, maktabga qatnagan yillari uzoqligi va xarid qilish qobiliyatidan kelib chiqib daromadlarini hisobga olgan holda hisoblanadi) nazarda tutadi.

Ijtimoiy falsafada barqaror inson taraqqiyoti omillari 1990-1996 yillarda shakllanib, ushbu davr inson taraqqiyotining dastlabki ko'rsatkichlarining ishlab chiqilishi va global ma'ruzalar tayyorlanishining boshlanishi bilan izohlanadi. Inson taraqqiyoti bo'yicha global doklidlarga ko'ra, oxirgi o'n yilliklarda insonning taraqqiyoti omili xalqaro munosabatlarda katta ahamiyat kasb eta boshladi. Ingliz olimi R. Jollining fikriga ko'ra oxirgi ikki va uch o'n yillikdagi rivojlanish inson taraqqiyoti ijtimoiy taraqqiyot va ijtimoiy tenglik tamoyillarining amalga oshirilayotganligidan dalolat bermoqda.

Ijtimoiy himoya va samarali boshqaruv (1997-2022 yillar) masalasi mintaqa mamlakatlarida inson manfaatlarini himoya qilishning boshlanishi, O'zbekistonda ijtimoiy muhofaza qilish tamoyillarining strategik maqsad sifatida belgilanishi, Tojikistonda fuqarolar urushining nihoyasiga yetishi va Qirg'izistonda ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlarning yomonlasha boshlashi bilan aloqadordir.

Dunyodagi muvozanat va barqarorlikni ta'minlashda barcha davlatlar – boy davlatlar bo'ladimi yoki kambag'al davlatlar bo'ladimi, qo'yilgan maqsadga erishishda har bir insonga imkoniyatlarning iloji boricha keng diapazonini inobatga olishlari kerak.

So'nggi yillarda xalqaro miqyosda inson taraqqiyotini ta'minlovchi islohotlar va iqtisodiy rivojlanish muammolari faylasuf va jamiyatshunos olimlar tomonidan tadqiq qilinmoqda. Ba'zi olimlar inson taraqqiyotini belgilab beruvchi iqtisodiy islohotlar bir-biriga monelik qiladi, shu tufayli bular milliy siyosatni o'tkazishga yaramaydi, deb ta'kidlamodalar. Pokistonlik olim M. Haqning fikricha, islohotlar qisqa muddat orasida samarali bo'lishi mumkin. Inson taraqqiyoti davlat aralashuvi va davlatning bu islohotlarda bosh-qosh bo'lishini taqozo etadi [10].

Inson taraqqiyotining falsafiy negizi bu insonlarga bunyodkor va sog'lom hayot tarzini ta'minlab beruvchi iqtisodiy, ijtimoiy, axborot va ekologik muhitni barpo etish va ularga hayotning turli sohalariga oid keng tanlov imkoniyatini yaratishdir. Bu tanlov zamon o'tishi bilan miqdor o'zgarishlaridan sifat o'zgarishlari qonuniyati singari o'zgarishi mumkin, lekin taraqqiyotning barcha bosqichlarida uzoq va sog'lom hayotni yashash, bilim olishga ehtiyoj, munosib hayotni yashash uchun resurslarga intilish saqlanib qoladi. Inson taraqqiyoti ijtimoiy-iqtisodiy, ekologik va madaniy jihatlarida namoyon bo'ladi.

Inson taraqqiyotining maqsadi ijtimoiy-iqtisodiy hayotning turli sohalaridagi tanlov imkoniyatlarini kengaytirish orqali ta'minlash va uning uzoq umr ko'rish uchun munosib muhitni yaratishdir. Inson taraqqiyoti konsepsiyasining vazifasi muammoga oid nazariyalarni o'rganish, inson taraqqiyotining ko'rsatkichlari – Inson Taraqqiyoti Indeksi va Iqtisodiy Erkinliklar Indeksini o'rganishgan.

A. Senning fikriga ko'ra, inson taraqqiyoti bu kishilarda mavjud bo'lgan erkinliklar doirasini kengaytirish jarayonidir. U 1989 yilda "insonning tanlash imkoniyatini kengaytirish" konsepsiyasini ishlab chiqqan. Ushbu konsepsiyaning falsafiy mohiyati asosida, barqaror rivojlanish asosida ekologik omillarni ijtimoiy-iqtisodiy hayotga integratsiya qilish nazarda tutilgan. Barqaror rivojlanishning asosiy komponentlari inson taraqqiyotining gumanitar va ijtimoiy rivojlanishning parametri bo'lishi lozimligi ta'kidlangan. Barqaror rivojlanish atamasi akademik V.I. Vernadskiyning XX-asrning 20-30 yillaridagi noosfera to'g'risidagi ta'limotiga borib taqaladi. Barqaror rivojlanish bevosita iste'molchilik jamiyatiga qarshi qaratilgan.

M.Haqqning falsafiy jihatdan tahliliga ko'ra: "Taraqqiyotning asosiy maqsadi kishilarning imkoniyatlarini kengaytirishdir. Bu imkoniyatlar cheksiz va vaqt davomida o'zgarishi mumkin. Taraqqiyotning maqsadi insonlarga uzoq muddatli, sog'lom va ijodkor muhitni ta'minlab beradigan sharoitni yaratishdir" [11].

Bundan tashqari, mamlakatimizda aholini himoya qilish tamoyiliga asoslangan dasturlar mavjud bo'lib, ularning pirovard maqsadi O'zbekistonda inson salohiyatini kuchaytirish masalasi yotadi. 2016 yil "Sog'lom ona va bola yili", 2017 yilning "Xalq bilan muloqot va inson manfaatlari yili" deb nomlanishi, 2018 yilning "Faol tadbirkorlik, innovatsion g'oyalar va texnologiyalarni qo'llab-quvvatlash yili", 2019 yilning "Faol investitsiyalar va ijtimoiy rivojlanish", 2020 yilning yil ilm-ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish, 2021 yilning "Yoshlarni qo'llab-quvvatlash va aholi salomatligini mustahkamlash yili", 2022 yilning "Inson qadrini ulug'lash va faol mahalla yili", 2023 yil "Insonga e'tibor va sifatli ta'lim yili" deb e'lon qilinishi O'zbekistonda inson taraqqiyoti masalalariga e'tibor berilayotganligidan dalolat beradi.

Jahon hamjamiyatida ham bu masalaga e'tibor kuchayib bormoqda. Xususan, BMTning Barqaror Rivojlanish Maqsadlari dasturi davlatlarga yanada xavfsiz va barqaror dunyoni yaratishga qaratilganligi buning yorqin misolidir. Ular inson taraqqiyoti bo'yicha hisobotlardan farq qilib qashshoqlik, savodsizlikni yo'qotish, ta'lim va gender tengligiga yo'naltirilgan. Bundan tashqari, BMT TD 1990 yildan boshlab inson taraqqiyoti bo'yicha yillik hisobotlarni nashr etib kelinmoqda. 1993- yildan boshlab, Inson Taraqqiyoti Indeksi ishlatila boshlanib bular asosida dunyo mamlakatlarini turli ko'rsatkichlar asosida solishtirish imkoniyati paydo bo'ldi. Quyidagilar mamlakatdagi inson taraqqiyoti darajalarining asosidir: 1) Inson Taraqqiyoti Indeksi (ITI); 2) Iqtisodiy Erkinliklar Indeksi (IEI); 3) Gender omilini hisobga olgan holda taraqqiyot indeksi. Bu indekslar yordamida mintaqa davlatlaridagi ijtimoiy va iqtisodiy hayotning qanchalik darajada erkinlashganligini belgilashimiz mumkin.

ITI inson rivojlanishining uch jihati: birinchidan, uzoq va sog'lom umr ko'rish, ikkinchidan ta'lim olish, uchinchidan munosib turar joy sharoitini yaratishni nazarda tutadi. U, faqat daromad miqdoridan ham ko'ra umr ko'rishning uzoqligi, ta'lim muassasasiga qabul, savodxonlik darajasi va daromad singari kengroq tasavvur beruvchi ko'rsatkichlarni birlashtiradi. ITI – tugal ko'rsatkichlar manbai emas. U inson rivojlanishida uning butun hayotiga o'z ta'sirini o'tkazadigan va jamiyatning a'zolari e'tirofiga sazovor bo'ladigan qarorlar qabul qilinishida ishtirok etishi bilan bog'liq qobiliyatini o'zida mujassamlashtirmagan. Inson boy, sog'lom va yaxshi ta'lim olgan bo'lishi mumkin, biroq jamiyat hayotida ishtirok etish qobiliyatining yo'qligi uning rivojlanishini qiyinlashtiradi. Ilk bora bu muammo M. Haq va U. Kirdar tomonidan "Shimol-Janub" masalalari bo'yicha 1986-1989 yillarda qilingan tadqiqotda shakllangan.

Markaziy Osiyo davlatlari mustaqillikka erishgandan so'ng o'tgan davr mobaynida taraqqiyot sari dadil qadamlar tashlashdi. Keyingi yillarda O'zbekistonda ITSI miqdorining yuksalishi kuzatilmogda. XXI asrning boshiga kelib O'zbekiston ishlab chiqarish bo'yicha o'zining krizisdan oldingi darajasiga yetib BMT TDdagi reytingini yuksaltirdi. MDH davlatlaridan hali hech biri bu darajaga erishishga muvaffaq bo'lganicha yo'q.

Birinchidan, O'zbekistonning bu sohadagi yutuqlarida, avvalo, islohotlarning bosqichma-bosqich olib borilayotganligi, boshqa davlatlardagi kabi shok terapiyasi usuliga murojaat qilinmaganligi va faol investitsion siyosat katta rol o'ynamoqda;

Ikkinchidan, bu davlat siyosatining ijtimoiy yo'naltirilganligi –islohot yillari davomida byudjet mablag'larining 40 %dan 60 % gacha qismi ijtimoiy ehtiyojlarga sarflanadi;

Uchinchidan, 2020 yilda qabul qilingan “Ta’lim to’g’risida”gi qonun bilan bog’liq ta’lim sohasidagi jiddiy o’zgarishlarni kiritishimiz mumkin;

To’rtinchidan, sog’liqni saqlash sohasidagi islohotlarning ilk ijobiy natijalari ko’zga tashlanmoqda;

Beshinchidan, iqtisodiy, ijtimoiy hayotda o’tkazilayotgan erkinlashtirish siyosat kelgusidagi rivojlanish va farovonlik uchun zamin yaratmoqda. Yangi O’zbekistonda bozor iqtisodiyotiga o’tish bo’yicha olib borilayotgan bosqichma-bosqich islohotlar strategiyasi iqtisodiy hayotda katta ijobiy o’zgarishlarga olib kelmoqda.

Qirg’izistonda 2010- 2020 yillar voqealari tufayli inson taraqqiyoti sur’atlari bu mamlakatda pasaydi. 1992-1997 yillarda Tojikistondagi fuqarolar urushi natijasida 150 ming kishi halok bo’lib, talafot haligacha sezilmoqda. Unga muvofiq, bu mamlakatlarda davlat hokimiyati o’z territoriyasining barchasida o’z yurisdiksiyasini o’tkaza olmaydi.

Xulosa va takliflar. Umuman olganda, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot vositasida insonning ijtimoiy-iqtisodiy, ekologik va madaniy ehtiyojlarini hal qilish mintaqada mamlakatlarning rivojlanish strategiyalarida yetakchi rol o’ynaydi.

Inson taraqqiyoti konsepsiyasining o’ziga xos xususiyatlarida Sharq va G’arb mutafakkirlarning ijtimoiy-falsafiy qarashlarida turlicha sharhlangan inson taraqqiyoti, inson taraqqiyoti konsepsiyasi, inson kapitali, insonning tanlov imkoniyatlari, inson taraqqiyoti indeksleri tushunchalarining bir-birini taqozo etishi, ulardagi dialektik ziddiyatli munosabatlar insonni taraqqiyotning obyektiga ekanligi bilan aloqadorligi isbotlandi.

Adabiyotlar/Литература/References

1. Фалсафа қомусий луғати. Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти нашриёти. – Тошкент: “Шарқ” НМАК, 2004. –Б. 161.
2. Aristotle. The works of Aristotle. The revised Oxford translation. One Volume digital edition. Edited by Jonathan Barnes.–Princeton: Princeton Bollingen Series edition. Sixth printing, 1995. –P.22.
3. Алишер Навоий. Танланган асарлар. 6- том. Фавойид ул кибар. Тошкент: Фан, 2003. – Б.234.
4. Руссо Ж.Ж. Халқ бахти ҳақида // Жаҳон адабиёти. (Рус тилидан А. Абдуқодиров таржимаси). – Тошкент: 2012. – №8(184). – Б. 156-166.
5. Кант И. К вечному миру. – Москва: Рипол-Классик, 2020. –Б. 221.
6. Spengler O. Der Mensch und die Technik: Beitrag zu einer Philosophie des Lebens. Edition Holzinger. Taschenbuch Berliner Ausgabe, 2016, 4. Auflage. P. 92.
7. Назаров Қ. Қадриятлар фалсафаси (Аксиология). –Тошкент: Файласуфлар миллий жамияти нашриёти, 2004. –Б.107-108.
8. Диалектика назарияси. Тошкент: “Ўзбекистон”, 2001. –Б. 162.
9. Shermuhammedova N.A. Inson falsafasi. –Toshkent: Innovatsiya Ziyo, 2020. –В. 42-43.
10. Хак М. Размышление о человеческом развитии. – Oxford: Oxford University Press, 1995. – С. 8.
11. Нақ М. Watkins К. Human Development Report 2006. Beyond scarcity: Power, poverty and the global water crisis. UNDP. – NewYork, Palgrave Macmillan, 2006. –260-263 pp.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 11 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).